

ДВА ПИСМА О ШЋЕПАНУ МАЛОМ И НЕКОЛИКО ВИЈЕСТИ О РАТОВАЊУ С ТУРЦИМА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XVIII СТОЉЕЋА НА БАЛКАНУ

Међу архивским списима бивше макарске бискупије који се чувају у Надбискупском архиву у Сплиту, налазе се два писма која се односе на Шћепана Малог. Занимање за њега и његову владавину било је у Далмацији, особито међу православнима велико, иако је млетачка власт спречавала ширење свих вијести о њему.¹ За њега се застално знало и у Макарској, одакле је био и Ђорђе Кадих, којему је 1767. млетачки Инквизиторски суд повјерио тровање Шћепана Малог.² Иако макарски бискуп Стјепан Блашковић вјеројатно није о томе био обавијештен, њега су застално занимале све вијести из Црне Горе, тим више што је његова бискупија била на граници Турског царства. Он је те вијести о приликама у Црној Гори и о сукобима црногорско-турским просљеђивао и упућивао већ 1768. године у Млетке, па му неки свешеник Pietro Piccoli отписује из тога града 11. листопада да их је примио и читао с ужитком, иако се у Млецима шире другачије вијести и не може да се сазна права истина о црногорско-турским односима.

Ради истакнутог положаја Макарске познати фрањевац и жупник у Неретванској крајини³ фра Лука Владимировић је извјештавао и ранијег макарског бискупа Стјепана Блашковића о Црној Гори. Он је то чинио, како се из његова писма бискупу упућеног из Метковића 3. студеног 1768. године види, на изричиту бискупову жељу, а с молбом да га не ода као извор обавијести о Шћепану Малом, очито из бојазни од млетачке власти, која је спречавала свако ширење вијести о црногорском владару.

Фра Лука Владимировић је познат као кривотворитељ по-вијесних чињеница.⁴ Он је измишљао особито у својој књизи

¹ Г. Станојевић, *Шћепан Мали*, Београд 1957. стр. 28.

² *Ibid.*, стр. 38.

³ Г. Бујас пише да је Владимировић био жупник у Метковићима, *Качићеви имитатори у Макарском приморју до половине 19. стољећа*, Загреб 1971, Грађа ЈАЗУ, кн. 30 стр. 86, биљешка 20.

⁴ Б. Попарић, *Фалсификати и измишљотине у историји*, Хрватска смотра V, бр. 1, Загреб, сијечањ 1937, стр. 5; К. Јуришић *op. cit.* (3), стр. 110, 128, 166, 243.

„De regno Bosnae eiusque interitu narratio historica“, објављеној 1783. године у Млецима, повијесне личности, свјетовне и црквоне те тим заваарава повјеснике, па је и његово писмо упућено бискупу Стјепану Блашковићу претјерано у похвалама и истицању јунаштва и богатства Шћепана Малог. Велимировић истиче његову одважност у насртају на Турке и у томе очито претјерава, јер се зна да се при турском нападу на Црну Гору 1768. године Шћепан нејуначки понио.⁵ Велимировићево писање о Шћепанову богатству такођер је измишљено. Шћепан ће бити имао понеки раскошни и умјетнички обрађени предмет, источњачких тканина, оружја и посуђа које су Црногорци заплијенили Турцима,⁶ а да је волио посједовати умјетнине свједочи и његово тражење од Дубровчана иконе украшене драгуљима, старе српске сабље и блага које је наводно припадало средњовјековним српским владарима, али Велимировићево писање да посједује одјећу Стјепана Немање или, како су неки вјеровали, Александра Великог — изразити је примјер Велимировићеве некритичности и измишљања. Он је ипак знао да је турски напад на Црногорце 1768. године није успио, успркос бројчаној турској надмоћи, и да су Турци лажно славили побједу. Бијаше му познато да је у том нападу убијено неколико Бјелопавлића, иако не спомиње њихово тешко страдање.⁸ Тачно је да се Шћепан Мали жели повезати с Бечом, што су такођер тада и Руси наслућивали,⁹ па је писао Блашковићу да је Шћепан већ у Бечу. Хвали јуначке подвиге Црногораца у борби и сукобима с Турцима, спомиње њихов продор до Мостара. Истиче црногорског четовођу Пеја Пешикана¹⁰ и херцеговачког хајдука Станислава Сочицу, чији је живот описао 1776. године Иван Ловрић.¹¹

Иако, дакле, појединости у овом писму нијесу тачне, из њега се јасно види како је Лука Велимировић био наклон Црногорцима и величао њихов отпор и борбу с Турцима, знајући, наравно, да црногорске побједе јамче и мирнији живот у Далмацији и мању опасност од завојевача.

Више је, изгледа нам, поуздано писмо надбискупа барског Лазара Владања упућено 9. травња 1772. из Ливара, гдје му бијаше сијело бискупије, већ споменутом макарском бискупу Стјепану Блашковићу, с којим се иначе дописивао.

⁵ Г. Станојевић, *op. cit.*, стр. 87.

⁶ С. Malagola *La quera fra la Turchia ed il Montenegro nel 1765*, Bologna 1901, стр. 35.

⁷ В. Богишић, *Прилози за историју I*, Преписка лажнога цара Стјепана Малог с Дубровачком републиком (1771 — 1773). Рад ЈАЗУ, књига III, Загреб 1868, стр. 160, 174.

⁸ Г. Станојевић, *op. cit.*, стр. 62.

⁹ *Ibid.*, стр. 35.

¹⁰ *Ibid.*, стр. 64, биљешка 8.

¹¹ И. Ловрић, *Биљешке о путу по Далмацији опата Алберта Фортиса и живот Станислава Сочице*, Загреб 1938, стр. 183.

У овоме писму најприје се говори о односима између католика и православца на подручју Бара. Владањи се хвали бискупу Блашковићу на вјерску толеранцију од стране власти (отоманске), иако напомиње да постоји вјерска мржња, паче да су пред неколико година православни запалили тридесет и три католичке куће скупа с бискуповом. Владањи не таји, међутим, да су католици нанијели већу штету православнима запаливши им седамдесет кућа и да су у сукобу били надмоћнији, а да је вођу православних поглавар Бара натакнуо на колац. Вјеројтно он ту мисли на окршај између православних и католика који се збио у Спичу 1769. године,¹² о чему пише и Даниел Фарлати, напомињући да је при томе изгорјела и бискупова књижница.¹³ Али ни Владањи ни Фарлати не пишу да су у том сукобу католике помагали Турци.¹⁴

Говорећи о Шћепану Малом, Владањи сматра да га у Црну Гору упутише Руси да се опире Турцима, што су онда, уосталом, многи држали. Он спомиње Шћепанову познату незгоду, која је придонијела паду дотадашњег његова угледа. И према Владањијево писању, неки је пут у Црној Гори био тијесан и Шћепан га је хтео проширити минарањем стијена, али кад се мина није упалила ужеше је угарком и пушћаним прахом, те при експлозији тога Шћепан Мали би рањен у руку и око. Тим је оштетио себе, пише Владањи, своје и нас. Он спомиње сиромаштво, оскудицу и поскупљење животних намирница, али ипак признаје побољшање прилика према ранијим годинама у околини Бара.

I

ILLUSTRISSIMO E REVERENDISSIMO SIGNOR SIGNOR PADRON COLENDISSIMO

..Rilievo quanto n'è seguito tra i Turchi, e li Montenegrini la qual novella lessi con piacere, mentre qui si sente tutto diversamente, ne si può sapere mai la varità..

Venezia 11 Ottobre 1768

Umilissimo devotissimo, ed obbligatissimo Servitor D. Pietro Piccoli

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Signore Patron Colendissimo
Monsignor Blascovich vescovo
di

Macarsca

Бискупски архив Макарска, (БМ), св. 92, Надбискупски архив у Сплиту.

I

Пресвијетли и пречасни господине, много поштовани господару,

... Дознајем што је уследило између Турака и Црногораца. Ту сам новост прочитао с ужитком, док се овдје чује потпуно другачије и не може се дознати никад истину...

Млеци 11. листопада 1768

Ваш препонизни, најоданији и најзахвалнији слуга

Don Pietro Piccoli

¹² С. Антољак, *Неколико докумената о мисији кнеза Долгоруког у Црној Гори (1769)*, Цетиње 1949, стр. 39.

¹³ D. Farlati, *Illyrici Sacri* t. VII, Млеци 1817, стр. 189.

¹⁴ Г. Станојевић, *op. cit.* стр. 67.

Пресвјетлом и пречасном господину господару препоштованом, монсињору Блашковићу, макарском бискупу.

II

ILLUSTRISSIMO E REVERENDISSIMO SIGNORE SIGNORE PADRONE COLENDISSIMO

Circa le novità di Montenegro che desidera Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima ed io temo ad esporle, e perciò non mi faccia autore: quia inimicus non dormit. Del piccolo Stipe le posso dire che supera le forze umane il di lui prodigioso operare. Oltre le fortificazioni di 70 torri che ha fatto erigere fortissimi verzo la parte dei Turchi; esso camminava da incognito per essercito ottomano ognivolta che voleva altri vole invisibile, nell'attacco di Billopavlovich esso lui amazzoò 300. Turchi sua propria madno, e condusse via cavallo de Visir riserve con cadara, e ornamento pur troppo ricco o sia valdrappo diffuse più lui che altri il convento di Ostrogh ove giace sacra pignore del S. Sava Vladimirovich, benché l'altro fù sacheggiato a Cetim fabbricato sopra le ruine del Pallazo di Alessandro Magno, e qui li trovarono manto regio di cui valuta passa 50. m. zechini cosa più che stupenda; altri vole che torsse cavato tesoro e trovato tale abbito in una spellonca chi vole che sia di Steffano Nemagna, e altri che sia d'esno Alessandro Macedone. Questo tessuto del fil d'oro indi lavorato a fillagrano / passamani dei zechini veneti, o sia romani tempestato dai grossissimi diamanti, ed è mandato al Gran Signore. Oggi piccolo Stippe e passato a Vienna sicuramente. A Billopaulovich sono rimasti morti 3. milla Turchi e amazzati mille cavalli.

Nostro Soziviza non fù capo di 25. m. v. bensì di 2. e 500 opposto al Bassa di Bosna in loco detto Cola ne ardi ad assalirio, pero Stanco non stete ozioso ma di notte tempo li dava poche maledette. Non dissimile s'è reso Giorgio Pessican

maltrettando i Basse di Romania, e Albama; mandandoli in una sol volta 6. milla alla aria colle mine sotteranee.

Ultimamente fugito Bassa di Bosna de notte tempo 10 insegiurono monegrino (!) sino Nikxich amassarono 500. Turchi portarono 1000. pecorre 100. manzi e otto cavalli di buona qualità Turchi conta la vittoria per vergogna, ma dicono tutto bugia un solo vecchio, e un raggazo è morto dei monegrini (!) in tutte queste russè, ma quelli di Billopaulovich sono morti diversi. Non perdono tempo i Montenegrini di andare nelle partite altro giorno da Mostar hanno condotto un grosso bottino. Non scrivo altro perche mi dole la mano e trema da freddo...

Metcovich ai 3. novembre 1768.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Umilissimo devotissimo ed osservatissimo servo

F. Luca Vladimirovich

БАМ, св. 92. Надбискупски архив у Сплиту.

ПРЕСВИЈЕТЛИ И ПРЕЧАСНИ ГОСПОДИНЕ, ПРЕПОШТОВАНИ ГОСПОДАРУ

...Новости из Црне Горе које жели дознати Ваше Пресвјетло Господство, бојим Вам се јавити и стога не реците да потичу од мене, јер непријатељ не спава. Могу Вам рећи да изванредно дјеловање Шћепана Малог надвисује људске снаге. Осим седамдесет веома јаких кула које је дао подигнути на страни према Турцима, ступао је непознат међу отоманском војском сваки пут кад је хтио бити невиђен. У окршају с Биелопавлићима убио је тристотине Турака властитом руком и однио визирова резервног коња с опремом и врло раскошним покривачем. Обранио је више он него остали Островски самостан гдје је свети залог св. Саве Владимировића, премда је друго било опљачкано у Цетињу саграђеном над рушевинама палаче Алесандра Великог. Ту му најоше краљевски

плашт којему вриједност прелази педесет тисућа цекина, ствар више него дивну. Једни држе да је извађено благо и та одјећа нађена у једној шпиљи, неки пак мисле да је Стјепана Немањића, а неки да је Александра Великог. Та тканина је од златног конца затим обрађена као филигран од млетачких или римских цекина, искићена најдјељим дијамантима, а послана је Султану. Сада је Шћепан отишао застално у Беч. Код Биелопавлића остало је три тисуће мртвих Турака и убијено тисућа коња.

Наш Сочивица није био заповједник двадесет и пет тисућа већ од дви тисуће и пет стотина, а супроставивши се босанском паши, усудио се напасти га у мјесту званом Корита. Ипак није остао незапослен него га ноћу нападао. Није се другачије поднио ни Ђур-

ђе Пешикан мучећи наше румуњске и албанске, бацивши их шест тисућа одједном подземним мини-рањем.

У задње вријеме босански паша је побјегао ноћу и Црногорци су га прогонили до Никшића, убили пет стотина Турака и отели тисућу оваца, стотину волова и осам врских коња, Турци од стида славе побједу, али лажу: у свим тим окршајима, умро је од Црногораца тек један старац и један дјечак, али од Биелопавлића је умрло неколико. Црногорци не чекају вријеме да одлазе у окршаје; неки дан донесоше из Мостара богат плијен. Остало Вам не пишем јер ме рука боли и дрхта од студени.

Метковић 3. студенога 1768.

Вашиг пресвјетлог и пречасног господства препонизни, преодани и најпослушнији слуга

Фра Лука Владимировић

Из напријед објављених докумената, види се како је Макарска била мјесто одакле се пазило на политичко и ратно стање на Балкану. О томе постоје у споменутом архиву макарске бискупије три писма кроничара фрањевца Шимуна Гудеља,¹⁵ упућена из Имотског у просинцу 1789. и у свибњу 1790. године макарском бискупу Фабијану Блашковићу, насљеднику и нећаку бискупа Стјепана Блашковића. Вијести из тих писама се не могу још провјерити у својим појединостима, али их ипак овдје објављујем, иако се не тичу Шћепана Малог, о којему је у овом чланку ријеч, јер се у неким спомињу Црногорци.

ILLUSTRISSIMO E REVERENDISSIMO SIGNOR, SIGNOR PADRONE COLLENDISSIMO

Con incontro che ebbi col signor D. Michele Messico; mentre andai nella Diocesi di Durrazzo per consecrare per consecrare questo novo vescovo di Scuttari monsignor Giorgio Radovani pel mese di Febbraro consegnai a Lui medesimo il riverito foglio di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima così hò caro di aver servito doverosamente la sua degna persona. Intanto

per l'avvenire non si risparmi di comandarmi, perche sempre ritroverà pronto à servirla. Mi rallegrò poi che meni bene i suoi anni; non ostante il detto del salmo: si autem in pontantibus octoginta anni: et amplius eorum labor, et dolor. Vedo ch'ella hà bon concetto di me, e ne godo; perche si vede che mi vuol bene. Di questo suo bon affetto resto molto obligato, e mi serverò di redermene gratò con obbedirla nell'incontri che benignamente mi porgerà.

¹⁵ О Гудељу, К. Јуришић, *Католичка црква на Биоковско Неретванском подручју у доба турске владавине*, Загреб 1972. стр. 140, 174; А. Ујевић, *Имотска крајина*, Сплит 1953. стр. 102; А. Ујевић, *Љекаруша Фра Шимуна Гудеља Имоћанина*, Зборник Качић 5, Шибеник 1973, стр. 125.

Noi veramente sotto questo Governatore godiamo bona pace, e l'esercizio di religione non s'impedisce, mà lascia correre al solito; anzi più liberamente. Non così siamo incontrati colli Greci che sempre ci abboriscono, e perciò due e più anni mi saccheggiarono la casa e me l'abbracciarono con altre 33 de cattolici i quali alzati di poi abbracciarono dà 70 case de Greci, e nelli combattimenti che fanno co'nostri sempre anno la peggio ed il loro condottiere fù impalzado dal Governatore d'Antivari. Il nome di czar Pietro di Montenegro autore de nostri travaglj mandato dà Moscovia per divertire l'armi turche, già hà inteso. Doppo che fummo noi abbrucciati, non mancò ancor à lui il foco. Essendo à Montenegro una strada stretta voleva che à forza di mine vi si rompessero i sassi e si largasse mà non pigliando la mina foco, l'accese con tizzone e insieme con altro polvere di schioppo, che stava in terra sul tapeto e questo casualmente; tanto lo balzò in aria lasciandolo nel braccio, e nell'occhio offeso: incidit in faveam, quam fecit Iddio gli perdoni. Ha rovinato se stesso, noi ed i suoi. Del resto mi trovo di bona salute in terra deserta però; ramingo senza robbe, senza casa. Posso dire: cantabo vacuum coram latrone viator. Basta: Deus refugium in tribulatione. Ogni vivere s'è incarito; se bene questo è tollerabile e il suo prezzo non è tanto grave in questi tempi in paragone del passato. Tanto nello presente; del resto raccomandandole il ricapito dell'inchiusa che tanto mi preme, sono con stima e rispetto.

Di Vostra Signoria Illustrissima,
e Reverendissima.

Livari 9 Aprile 1772.

Vostro Divotissimo, e obligatissimo.
Servitore Laz. Vlačagni Arcivescovo d'Antivari

Illustrissimo Monsignore vescovo di Macarsca

ВАМ, св. 98, Надбискупски архив у Сплиту.

III

ПРЕСВИЈЕТЛИ И ПРЕЧАСНИ ГОСПОДИНЕ, МНОГО ПОШТОВАНИ ГОСПОДАРУ

При сусрету са господином Дон Миховилом Мессицо кад сам отишао у драчанску дијегезу да посветим овог новог скадарског бискупа монсињора Јурја Радованија, у вељачи, предадох му поштовано писмо Вашег пресвјетлог и пречасног господства. Драго ми је да сам тако послужило као што бијаш дужан вашу достојну особу. Међутим у будућем немојте ме поштедети вашим заповиједима, јер ћете ме увијек наћи спремна на услузи. Радујем се пак да добро проводите ваша годишта поред изреке псалма; вријеме нашега живота траје седамдесет, осамдесет година, потраје ли дуље добит су једино мука и бол. Видим да имате добро мишљење о мени и уживам у томе, јер се види да ме хоћете добро. За ту Вашу наклоност остајем вам пуно дужан, и настојат ћу да вам будем захвалан у пригодама које ми добротиво пружите.

Ми доиста под овим владоцем уживамо добар мир и вјерско исповједање се не спријечава већ пушта да тече као обично, дагаче још слободније. Нисмо се тако средли с православнима који нас увијек мрзе, па ми стога пред више од двије године опљачкаше и попалише кућу с остале тридесет и три куће католика, који се након тога дигоше и запалише седамдесет православних кућа. У окршајима који воде с намама увијек лошије прођу, а њихова вођу заповједник Бара је натакнуо на колац.

Већ сте чули за име цара Петра Црногорског, зачетника наших мука, којег је Москва упутила да омета наоружане Турке. Након што бијасмо ми попаљени, ни он не избјегне ватри. Будући да је у Црној Гори био неки пут узак хтио је да се прошири рушењем стијена минирањем, али кад ватра није захватила мину, упали је угарком и прахом пушке која је случајно стајала на сагу те га

толико баци у зрак, ранивши га у руку и око; упадне у јаму коју сам ископа. Бог нек му прости. Оштетио је самог себе, нас и своје. У осталом здрав сам али у пустој земљи лутам без одјеће и куће. Могу казати: пјеват ћу пред лоповом као путник који ничег нема. Доста да ми је Бог уточиште у невољи. Све су животне намирнице поскупиле, иако је и то подношљиво и цијене нису сада тако скупе као некоћ. Толико за сада. Уосталом препоручујући вам доставу приложеног писма до којег ми је много стало, цијеним Вас и поштујем.

Вашиг пресвјетлог и пречасног господства ваш најоданији и најзадуженији слуша

Лазар Владањи надбискуп барски

Пресвјетлом Монсињору
бискупу макарском

IV

ILLUSTRISSIMO E REVERENDISSIMO SIGNORE SIGNORE PADRONE COLENDISSIMO

Con questo mio divotissimo foglio riceverà Vostra Signoria Illustrissima distinta relazione della presa di Belgrado con altre novità accadute in questo incontro. Abbiamo le relazioni che i Moscoviti hanno disfatto la flota turca sul mar nero, così pure tutto l'esercito del gran Visir nella Bessarabia, come l'esercito del Saraschiere di cento milla nella Moldavia. Così anche hanno disfatto la flotta Svedese sul Mar Baltico, che l'istesso Rè ebbe la grazia di sottrarsi cola fuga con pochissimi de suoi. Si sentono le disgrazie, e le perdite de' Turchi da tutte le parti. Il famoso Bussatlia già 12. giorni ritornò per via di Duvno, e Rakitno verso il Mostar con sette milla uomini circa, quel esercito era composto di venti due milla, il rimanente tutto tagliato a pezzi, e morti dalli canonici austriaci. Questi che sono ritornati tanto in cavito stato che cascano morti per strada senza essere sepolti dai proprii compagni, e così i nostri cristiani sudditi turchi li spogliano, e

lasciano come tante bestie insepolti. Quando sono capitati a Mostar non potendo tutti trovar l'alloggio, molti si ricoverarono nelle loro moschee con introdur anche i loro cavalli, e far fuochi con istupore dei Turchi più zelanti vedendo profanate le loro moschee. Il sudetto Bussatlia ebbe la rota ai 8. e 10. di novembre nel luogo chiamato Priboj. Altro per ora non mi rimae chè con dovuta stima passo al baccio delle sue sagre mani.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima.

Imotschi Primo Dicembre 1789.

Umilissimo, Devotissimo ed osservatissimo Servo

F. Simone Gudegl

Fara grazia Vostra Illustrissima di dare a leggere questa relazione al prete molto reverendò Perich.

Архив макарске бискупије св. 147. Надбискупски архив у Сплиту.

IV

ПРЕСВЈЕТЛИ И ПРЕЧАСНИ ГОСПОДИНЕ ПРЕПОШТОВАНИ ГОСПОДАРУ

С овим мојим преоданим писмом ваше пресвјетло господство ће примити јасни извјештај о заузећу Београда с осталим новостима које се збише том пригодом. Стигоше нам извјештаји да су Московљани уништили турско бродовље на Црном мору као и читаву војску Великог Везира у Бесарабији и стотину тисућа војника Сараскијера у Молдавској. Уништили су и шведско бродовље у Балтичком мору и сам је краљ имао срећу да се извуче у бијегу с врло мало својих војника. Са свију страна чује се за несреће и губитке турске. Чувени Бушатлија вратио се пред дванајест дана преко Дувна и Ракитна према Мостару отприлике са седам тисућа људи. Та војска је бројила у свом саставу двадесет тисућа, Остатак је сав сасјечен и погинуо од аустријских топова. Ови који се вратише тако су ослабљени да падају мртви по цести без да их њи-

хови другови сахрањују, тако да их наши кршћани, турски поданици, свлаче и напуштају непокопане као животињу. При доласку у Мостар, не могавши сви да се уконаче, многи се склонеше у његове џамије узевши у њих и своје коње, те запалише ватре са запрешапаштењем најгорљивих Турака кад видјеше оскрвљене њихове богомоље. Споменути Бушатлија упутио се 8. и 10. студеног у мјесто звано Прибој. За сада ми не преостаје друго него да вам дужним поштовањем пољубим посвећене руке.

Вашиг пресвјетлог и пречасног господства препонизни, преодани и најпослушнији слуга

Фра Шимун Гудељ

Будите милостив, пресвјетли, да овај извјештај дадете прочитати пречасном свећенику Перићу.

V

ILLUSTRISSIMO E REVERENDISSIMO SIGNOR PADRON COLENDISSIMO

Con questo mio devotissimo foglio rassegno a Vostra Signoria Illustrissima queste poche novità raccolte d'una lettera a me diretta da un tal capitano Elia Rucavina da Zermagna in data de' 15. corrente ed è come siegve nel nostro idioma illirico. = Od nasce strane moguvsne obznaniti da misto pokojnoga nascega cesara Jozipa gniegov brat Leopold kao Kragl poceoje vladiti, i glasje dachie biti ion barzo krugnen kao kragl ungarski, i kao cesar rimski; i on opet mnoghe manastire u parvoj kriposti ostavglisa koisu prià bili odregeni za dignutji. Nasca voiska setoje kod Orsove polgodine stala, dobilaje Orsovu grad nà pogodbu i toli da Turci izaidu svojm imanjem van, i odu ù Vidin, i 3. lumbarde nasci Turkom darovasce da sobom ù Vidin odnesu; pak sadaje nasca najvechia voiska okolo Vidina sleglase, i dovezenaje mnoga sprema po vodi Dunaju, i po zamgli, i lumbarde za tuchi, alliga jos nisu bili poçeli tuchi nà 20. Aprila, a sudim da jesu dosada poçeliga tuchi. Blizu Zvornika imade nasce mnogo

voiske, i primaknutichiese voiska Bagnoj Luci iz Slavonie i nieki nasci çulisu u proscasti cetvartak, i petak puskaranje od Lumbarada blizu Bagnie Luke, allise nezna jos seto je bilo. Grad Orsova nà 16. Aprila pridataje ù nasce ruke i govorise daje okolo 500. mali veliki lumbarada ù gradu ostalo. Questo e quantomi scrive il sudetto uffiziale.

Jeri mi disse un tal Stipan Juriz da Duvno che si sentono le canonate continuamente de pochi giorni in qua, e ciò verso Bagna Luca, e che ai 17. del corrente è passato per via di Duvno verso Mostar un tal Zionaga che è capo de Agà con segvito di quatordec Turchi spedito dal Bassa di Bosna per solear la marcia de' Turchi. Questo si tratenerà a Mostar fina che arivino tutti quelli di Blagai, Stolaz, Kgliucz, Nicksich etc. Dal Bassà di Scutari ò sia Seadar nulla puosso rilevare, e questo molto perme agli ufficiali austriaci. Tutti mi contano che questo non fà alcuna mozione ne preparamenti per marciare in ajuto della Bossina.

Supplico d'un benigno compatimento, e se inavενire avevo qualche buona nuova Vostra Illustrissima sarà avvertita. Intanto con tutta sommissione passo al baccio delle sue sagre mani.

Di Vostra signoria Illustrissima, e Reverendissima Imotschi li 20. Maggio 1790.

Umilissimo Devotissimo, et Osservatissimo Servitore

F. Simone Gudegl

Lettera scritta in data di 24 Ottobre 1789. nel idioma illirico da Gospich del baron, e colonello de Lezzenij, e ciò diretta ad un suo amico ed è come siegve. =

Omissis slijs.

Od novinah vam obznagnijem koje morete kako istinu od Boga Svemog. data svakomu pripoviedati i pisati.

Veliki Vezir u Valakij dva puta bih razbien, i protiran od Principa Koburga.

General princip Hohenzoh, i general Klerfe razbilisu Seraschiera, i Bassu od Vulakie.

Veliki Felt maressal Laudon uzeo je Gradiski Biograd, i sada ovie danah gràd turski koise zove Semendria, à oblegao Orsavu.

To je sve istina kako znate daje Bogh na nebu.

(drugim rukopisom):

Baron Magior Lezeni scrive

(na poležini): Le novità

АМБ, св. 147. Надбискупски архив у Сплиту.

V

ПРЕСВЈЕТЛИ И ПРЕЧАСНИ ГОСПОДИНЕ, ПРЕПОШТОВАНИ ГОСПОДАРУ.

Овим својим преоданим писмом достављам Вашем пресвјетлом господству мало вијести скупљених у писму које ми је упутио неки капетан Илија Рукавина 15 текућег мјесеца из Зрмаље и то како слиједи на нашем илирском језику:

Са наше стране могу вас обавјестити да је мјесто нашег покојног цара Јосипа почео владати као краљ његов брат Леополд и чује се да ће он бити скоро окруњен као мађарски краљ и римски цар, те да ће поновно у првотној моћи оставити многе самостане који су били одређени за укидање. Наша војска, која је пола године била код града Оршове, добила га је уз погодбу, да га Турци напусте са својом имовином и да оду у Видин. Наши поклонише Турцима три лумбарде да однесу собом у Видин. Највећи дио наше војске сада се слегао око Видина и доведено је много опреме по Дунаву и по копну, па и лумбарде да га туку 20 травња, те мислим да су то већ почели. Близу Зворника је много наше војске која ће се приближити Вањој Луци из Славоније и неки наши су чули прошлог четвртка и петка пуцњаву лумбарда близу Вање Луке, али се још незна што је то било. Град Оршова се предао 16 травња у наше руке и прича се да је у граду остало отприлике петстотина малих и великих лумбарда. То је онолико колико ми пише споменути официр.

Јучер ми рече неки Стипан Јурић из Дувна да се од пред мало дана чују топовски хитци и то према Вањој Луци и да је 17. текућег мјесеца прошао преко Дувна према Мостару неки Ционага који је заповједник ага, с пратњом од четрнајест Турака упућених од босанског паше да потакне турски марш. Овај ће се задржати у Мостару док стигну сви они из Благаја, Стоца, Кључа, Никшића и осталих мјеста. О скадарском паши не могу ништа дознати, а то много занима аустријске официре. Сви ми причају да се овај не миче нити се спрема да крене Босни у помоћ.

Молим вас за љубазну стрпљивост, а дознам ли у будуће какву добру новост, ви ћете, пресвјетли, бити обавјештени. Међутим свом покорношћу прилазим да вам пољубим посвећене руке.

Вашиг пресвјетлог и пречасног господства, препонизни, преодани и препослушни слуга

Фра Шимун Гудељ

Имотски 20. свибња 1790.

Писмо од 24. листопада 1789. на илирском језику од баруна, колонела де Лезениј из Госпића, а упућено једном његовом пријатељу са слиједећим садржајем:

Премучавши остало.

Новости о којима Вас обавјештавам можете свакому приповиједати и писати као истину дату од свемогућег бога.

Велики везир је био потучен и истјеран из Влашке од кнеза Кобурга.

Генерал кнез Хохензох и генерал Клерфе поразише Сераскијера и влашког пашу.

Велики фелдмаршал Ландон освојио је Београд, а ових дана и турски град Смедерево, те опколио Оршову.

То је све истина како што знате да је бог на небу.

(другим рукописом)

Пише барон мајор Лезени.

(на полејини): Новости.

VI

ILLUSTRISSIMO, E REVERENDISSIMO SIGNOR SIGNOR PATRON COLLENDISSIMO

Quando che Vostra Signoria Illustrissima si è compiaciuta a lasciare per quest'anno questi curati, e cooperatori come erano prima hà fatto una grande carita per la quale Sempre sarà memore questa sua religiosa ffamiglia.

Abbiamo certe realazioni dai nostri cristiani da Mostar, e aa quelle tenute come il Mula da Saraglio ha scritto ai Turchi di Mostar cosa che pensino: o difender la Bosina, o pure rendersi agl' Austriaci, che gia sono alle porte. Se voranno, e se hanno l'intenzione a difendersi, subito debbano impegnare di nuovo il Bussatlia, o sia Bassa di Scutari di dare il maggior ajuto alla Bosina di quello diede ultima volta. Però tutti sono d'opinione che vivente il presente Bassa di Scutari mai più tornera in Bosina colla sua gente. Gli cativi trattamenti usatigli non solamente dai Austriaci loro nemici, m'anche dai medesimi Turchi. Si conta di cosa certa che nel soggiorno di due notti sole a Mostar avranno i Mostarani fatto morire circa duecento Albanesi. Un Turco di Mostar chiamato Dvizaz ben noto anche a questi territoriali per li suoi svaleggi, e ladronezzi gettò dal Ponte nel fiume Narenta diecinove Albanesi conducendo uno per uno con pretesto a dargli da bere, e sul ponte medesimo li spogliava di quello gli pareva, e dopo d'averlo spogliato 10 buttava a beber la Narenta. Doppo la loro partenza da Mostar, dicono di sicuro che gli Montenegrini l'hanno aspettato sulla strada, e ch'hanno compito l'opera di quegli infelici. A Mostar vi sono 70. moschee delle quali solamente due non sono state profanate da coloro, e dei loro cavalli, e per questo anche i Mostarani sono inaspriti contro di lomo. Quanto prima altento le nuove dall'imperio da un uffiziale, con tutto che in oggi le truppe si sono ritirate ne'loro quartieri, però di tutto Vostra Illustrissima sarà avvertita. Dimando un benigno compatimento,

e con dovuta stima baccio le sue sagre mani, e le vesti.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima Imoski 14. Decembre 1789.

Umilissimo, devotissimo, ed osservatissimo servo

F. Simone Gudegl

МБА, св. 147. Надбискупски архив у Сплиту.

ПРЕСВЈЕТЛИ И ПРЕЧАСНИ ГОСПОДИНЕ ГОСПОДАРУ ПРЕПОШТОВАНИ,

Ваше је пресвјетло господство, када је извољело пустити ове године ове душобрижнике и сураднике у ранијем стању, учинило велику милост које ће се ваша вјерска обитељ трајно сјехати.

Примили смо неколико вијести од наших кршћана из Мостара и из њих дознајемо да је Мула из Сарајева писао мостарским Турцима да јаве што мисле: или бранити Босну или се предати Аустријанцима који су већ пред њом. Буду ли хтјели и намјеравају ли се бранити, да одмах морају обавезати поновно Бушатлију или пашу скадарског да пружи Босни већу помоћ него ли што је дао задњи пут. Ипак сви сматрају да се скадарски паша док је жив никад неће више вратити у Босну са својим људима. С њима су лоше поступали не само њихови непријатељи Аустријанци већ и сами Турци. Приповједа се као поуздано да су Мостарци за вријеме њихова боравка у току двије ноћи у Мостару убили око двије стотине Албанаца. Двизац, добро познат и у овим крајевима по својим пљачкама и лупештинама бацио је са моста на Неретви деветнајест Албанаца водећи их једног по једног под изликом да ће им даги пити, а на самом мосту им одузимаше оно што му се чинило згодним и након што их је свукао бацао их је да се напију Неретве.

Кажу као стално да су те несретнике на њиховом одласку из Мостара Црногорци чекали на цести и докрајчили.

Мостар има седамдесет џамија а међу њима само двије нису биле обешчашћене од њих и њихових коња, стога су и Мостарци на њих озлојеђени. Очекујем што скорије новости из Царства од једног официра, иако су се чете повукле у своје квартире. Ипак ћете ви, пресвјетли, бити о свему обавјештен. Молим Вас за љубазну стр-

пљивост и дужним поштовањем љубим вам посвећене руке и одјећу.

Вашег пресвјетлог и пречасног господства препонизни, преодани и најпослушнији слуга

Фра Шиман Гудељ

Имотски 14. просинца 1789.

Цвито Фисковић